

วิทยานิพนธ์นี้ได้พยายามแสดงให้เห็นเป็นลำดับว่า ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์นับตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมานั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร และเมื่อเกิดขึ้นแล้วได้กลายเป็นพลังทางภูมิปัญญาที่ผลักดันให้คนแต่ละกลุ่มในแต่ละช่วงเวลากระทำการที่ก่อให้เกิดสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของสำนักทางประวัติศาสตร์ระลอกแรกเริ่มขึ้นเมื่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองในต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของความคิดทางเวลาและความคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ ในค่านิยมความคิดทางเวลานั้นเมื่อจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิค่อย ๆ เสื่อมสลายลง คนรุ่นนั้นก็เริ่มมีความคิดทางเวลาที่มีพื้นฐานอยู่บนประสบการณ์ที่เป็นจริง และเป็นความคิดทางเวลาที่มีมองเห็นศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อว่าในช่วงเวลาที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ มนุษย์มีศักยภาพที่จะทำให้ตนเองและสังคมดำเนินไปสู่ความก้าวหน้าในโลกนี้ ส่วนความคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ก็เปลี่ยนจากความคิดเกี่ยวกับรัฐแบบจักรวรรดิที่มีราชาธิราชปกครองมาเป็นรัฐที่มีอาณาเขตแน่นอน มีพระมหากษัตริย์ที่เป็นมนุษย์ที่ใช้อำนาจที่เป็นจริงเหนือดินแดนที่เป็นพระราชอาณาเขต ซึ่งบนความเปลี่ยนแปลงทางความคิดทั้งสองประการนี้เมื่อประกอบกันเข้าทำให้พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ในรัชกาลที่ 4 ปรากฏการรับรู้ประวัติศาสตร์แบบใหม่ขึ้นมา คือ ด้วยความเปลี่ยนแปลงของความคิดทางเวลาทำให้ทรงอธิบายว่าประวัติศาสตร์นั้นได้ดำเนินมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานแล้ว และปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้ประวัติศาสตร์เคลื่อนที่มาได้ก็คือพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ที่เป็นมนุษย์ทรง "กระทำการ" ด้วยศักยภาพของมนุษย์ทำให้ประวัติศาสตร์มีความต่อเนื่องมา และด้วยความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นมนุษย์จึงทำให้เกิดการอธิบายการสืบต่อของพระมหากษัตริย์ด้วยความคิดเรื่องราชวงศ์ขึ้นมา

การที่พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ในรัชกาลที่ 4 มีความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ประวัติศาสตร์จึงทำให้เกิดความสำนักทางประวัติศาสตร์ของความเป็นพระมหากษัตริย์และสำนักของความเป็นราชวงศ์จักรีขึ้นมา หรือกล่าวได้ว่าเป็น

ความสำนึกทางประวัติศาสตร์ของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีที่ว่าพระมหากษัตริย์
 เท่านั้นที่มีศักยภาพและมีพันธกิจ (อันเนื่องมาจากการสืบสายเลือดมาจาก
 พระมหากษัตริย์ที่ทรงสถาปนามหานครและราชวงศ์) ในการที่จะ "กำหนด" วิถีแห่ง
 ประวัติศาสตร์ให้ดำเนินไปสู่ความก้าวหน้าได้

ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีสำนึกทาง
 ประวัติศาสตร์เช่นนี้ จึงทำให้พระองค์ทรงแสดงพระองค์แตกต่างจากพระมหากษัตริย์
 พระองค์ก่อน ๆ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามที่จะดำรงอยู่
 ในสถานะ "พระมหากษัตริย์" ตามสำนึกทางประวัติศาสตร์ โดยพยายามที่จะมีอำนาจ
 อย่างแท้จริงเพื่อที่จะสามารถ "กำหนด" ความเปลี่ยนแปลงที่พระองค์จะทรงสร้าง
 ขึ้น พระองค์ทรงเชื่อมั่นและแสดงตนว่าทรงมีศักยภาพทางภูมิปัญญาเหนือผู้อื่นอันเป็น
 คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดที่จะเป็นผู้ "กำหนด" วิถีแห่งประวัติศาสตร์ และทรงพยายาม
 ที่จะรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่พระองค์เองเพื่อที่จะทรงตัดสินใจพระทัยกระทำสิ่งใด ๆ ได้
 สะดวกขึ้น ทั้งนี้โดยกระทำทั้งทางด้านการเสริมสร้างพระราชอำนาจ และลดทอน
 อำนาจของขุนนางพร้อม ๆ กันไป และในขณะที่เดียวกับที่พระองค์ทรงพยายามรวม
 อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางพระองค์ก็ได้ทรงแสดงพระองค์ในสถานะของพระมหากษัตริย์
 ที่ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่สังคม เป็นต้นว่าทรงชี้ให้เห็นถึงผลดีทางเศรษฐกิจ
 อันเกิดจากการทำสนธิสัญญาการค้าเสรี และพระองค์ก็ได้ทรงยืนยันอยู่เสมอว่า
 พระองค์ทรงเป็นผู้ก่อให้เกิดยศถาบรรดาศักดิ์และโภคทรัพย์ต่าง ๆ แก่คนกลุ่มต่าง ๆ
 ในสังคม นอกจากนั้นแล้วพระองค์ยังทรงพยายามที่จะมีอำนาจเหนือหัวเมืองและ
 เมืองประเทศราชมากขึ้นกว่าเดิม อันเป็นผลมาจากการรับรู้ถึงขอบเขตของ
 พระราชอาณาจักรที่เป็นจริงและความสำนึกว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์
 ควรที่จะต้องมีเหนือดินแดนทุกส่วนในพระราชอาณาจักรอย่างแท้จริง

ความพยายามที่จะดำรงอยู่ในสถานะ "พระมหากษัตริย์" ตามสำนึกทาง
 ประวัติศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทำให้รัฐในรัชสมัยของ
 พระองค์เริ่มเป็นรัฐที่มีองค์อธิปัตย์เป็นผู้มีอำนาจอย่างแท้จริงมากขึ้นแม้ว่าการมี
 อำนาจนี้จะไม่รวมศูนย์อย่างเต็มที่ก็ตาม และเริ่มเป็นรัฐที่องค์อธิปัตย์มีอำนาจ
 ครอบคลุมพื้นที่แล้วในระดับหนึ่งแม้ว่าการใช้อำนาจในพื้นที่ที่ห่างไกลยังมีข้อจำกัดอยู่

เพราะว่ายังคงต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นรากฐานและยังขาดการคมนาคมที่จะเป็นปัจจัยในการดึงอำนาจมาสู่ศูนย์กลางได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังเป็นรัฐที่ราษฎรเริ่มมีความสำคัญในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของรัฐ เพราะราษฎรเป็นที่มาของผลผลิตและภาษีอากรในระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราของรัฐ

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีสำนักทางประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับพระราชบิดาของพระองค์ จึงทำให้ทรงไม่พอพระราชหฤทัยต่อสภาพทางการเมืองในระยะแรกที่ต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และได้ทรงแสดงพระองค์อยู่เสมอว่าทรงเป็นผู้ที่มีศักยภาพและภูมิปัญญาที่จะ "กำหนด" วิถีแห่งประวัติศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมเท่าที่จะทรงทำได้ในขณะนั้น หรือ การเสด็จประพาสต่างประเทศ เมื่อมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ก็ได้ทรงแสดงพระองค์ทันทีว่าทรงเป็น "พระมหากษัตริย์" ผู้ที่มีพระราชอำนาจในการที่จะ "กำหนด" วิถีแห่งประวัติศาสตร์ โดยการดึงอำนาจคืนมาจากขุนนางไม่ว่าจะเป็นการตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์อันเป็นการตั้งฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของขุนนาง การตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ซึ่งเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่พระองค์แทนการใช้อำนาจแบบเก่าของขุนนาง รวมทั้งการสนับสนุนบรรดาพระเจ้าอนงค์ยาเธอ ๆ ให้เป็นกลุ่มการเมืองหนุนช่วยอยู่จวบจนกระทั่งขุนนางชั้นผู้ใหญ่เสียชีวิตลงและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ทำให้บรรดาเจ้าเมืองผู้มีอำนาจตามหัวเมืองอ่อนกำลังลง พระองค์จึงทรงสถาปนาระบบราชการแบบใหม่ขึ้นมา ทรงขยายพระราชอำนาจออกไปครอบคลุมพระราชอาณาจักรทั้งหมด เพื่อที่จะทรงเป็น "พระมหากษัตริย์ผู้กำหนดวิถีแห่งประวัติศาสตร์" ตามความสำนักที่พระองค์ทรงมีอยู่ อันยังผลทำให้เกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เต็มรูปขึ้นมา

ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์ระลอกสองได้เริ่มเกิดขึ้นภายหลังจากที่ชนชั้นนำที่มีความสำนึกว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้กำหนดวิถีของประวัติศาสตร์ได้สถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นมาเป็นเวลาประมาณครึ่งศตวรรษ ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์ครั้งนี้เกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของข้าราชการและราษฎรกลุ่มหนึ่งที่มีความสัมพันธ์อยู่กับการเปลี่ยนแปลง

ทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองภายในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กล่าวคือ ในก้น
 การเมืองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การที่ชนชั้นนำทางการเมืองรัชกาลที่ 5 - 7
 มีสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็น "ผู้กำหนดวิถีแห่ง
 ประวัติศาสตร์" ยังผลให้กระบวนการทางการเมืองนั้นมีสาระสำคัญคือเป็น
 กระบวนการที่ทำให้ข้าราชการและราษฎรยอมรับในความเป็นผู้กำหนดความ
 เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมของพระมหากษัตริย์ โดยเน้นที่ "การสลายสำนึกเชิง
 ปัจเจกชน" ที่มุ่งเสนอความคิดว่าทุก ๆ สิ่งอันเป็นความเจริญที่ข้าราชการและราษฎร
 ได้รับนั้นมาจากการพระราชทานขององค์อิมพีเรียล มิได้เกิดขึ้นจากความสามารถ
 ของปัจเจกชนคนใด แต่อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงทางก้นเศรษฐกิจก็มีส่วน
 ในการก่อรูปความสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกับการเมืองภายในของ
 รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กล่าวคือ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายหลังจาก
 การทำสนธิสัญญาการค้าเสรีได้ดึงเอาราษฎรเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อรายได้ของรัฐ
 มากขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำให้ชนชั้นนำได้มองเห็นและให้ความสำคัญแก่ราษฎรมากขึ้น
 ส่งผลมาสู่ความคิดที่ว่าราษฎรเป็นส่วนหนึ่งของรัฐซึ่งต่อมาเป็นรากฐานแก่ความคิด
 ที่มองเห็นและให้ความสำคัญแก่ "ผลรวมของหน่วยย่อย" ในรัฐ อันทำให้เกิด
 ความคิดเรื่อง "ชาติ" ขึ้นมาในรัชกาลที่ 5 และได้เกิดความคิดที่เน้นให้
 "หน่วยย่อย" แต่ละหน่วยทำหน้าที่ของตนให้ดี ได้แก่ความคิดเรื่องหน้าที่พลเมือง
 ความคิดทั้งหมดนี้เมื่อประกอบกันเข้าจึงเป็นการเน้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่ว่า
 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีพันธกิจและศักยภาพที่จะนำชาติไปสู่ความก้าวหน้า ซึ่ง
 เป็นความคิดหลักที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ถ่ายทอดแก่ข้าราชการและราษฎร

แต่กระบวนการทางการเมืองที่เป็นการ "สลายสำนึกเชิงปัจเจกชน"
 เพื่อที่จะให้คนยอมรับในความเป็นผู้กำหนดความเปลี่ยนแปลงของพระมหากษัตริย์นั้น
 ประสบกับความล้มเหลวเนื่องจากว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอันได้แก่การ
 ขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราได้ทำให้ข้าราชการและราษฎรกลุ่มที่ดำรง
 ชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจดังกล่าวมีความสำนึกในศักยภาพของตนในฐานะปัจเจกชน
 ขึ้นมา และระบบราชการแบบใหม่ที่เกิดขึ้นมานั้นต้องการผู้ที่มีความรู้ความสามารถ
 เข้ามาทำงานและได้ใช้เงินเดือนเป็นค่าตอบแทน จึงทำให้ข้าราชการนั้นมีความ

สำนึกว่าเงินเดือนและสิ่งต่าง ๆ ที่ตนได้รับนั้นเป็นผลมาจากความรู้ความสามารถของตนเองมิใช่จากการพระราชทานคงเดิมอีกแล้ว และในระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราโดยรวมก็ก่อให้เกิดสิทธิเท่าเทียมกันในการครอบครองทรัพย์สินต่าง ๆ อีกด้วย อันเป็นปัจจัยที่ยำให้ข้าราชการและราษฎรผู้เป็นสามัญชนมีความตระหนักในศักยภาพของตนว่าไม่ควรมีความแตกต่างไปจากกลุ่มชนชั้นนำเลย

แต่ความคิดบางประการที่เป็นผลผลิตของระบบเศรษฐกิจและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงมาซึ่งชนชั้นนำได้ถ่ายทอดและร่ำสำนึกนี้ในหมู่ข้าราชการและราษฎรก็สามารถสื่อสารเป็นที่เข้าใจได้เนื่องจากว่าข้าราชการและราษฎรก็อยู่ในระบบเศรษฐกิจและการเมืองแบบเดียวกัน นั่นคือความคิดเรื่อง "ชาติ" และความคิดเรื่อง "หน้าที่พลเมือง" ที่เน้นว่าทุก ๆ คนมีหน้าที่ที่จะทำ "ชาติ" เจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นความคิดที่มีพื้นฐานมาจากความคิดทางเวลาดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับข้าราชการเป็นหน่วยงานที่ถูกสร้างขึ้นโดยมีจุดเน้นที่จะต้องทำหน้าที่นำความก้าวหน้ามาสู่ "ชาติ" ด้วย จึงทำให้ข้าราชการเกิดความสำนึกดังกล่าวได้ง่ายขึ้น แต่ด้วยเหตุที่ข้าราชการและราษฎรที่เกิดมีความสำนึกเชิงปัจเจกชนและรับความคิดบางประการจากการร่ำสำนึกของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับพลเมืองทั้งหมด ดังนั้นสำนึกเชิงปัจเจกชนที่เกิดขึ้นจึงมิได้เป็นสำนึกเชิงปัจเจกชนที่มองเห็นถึงศักยภาพและความสามารถที่เท่าเทียมกันของปัจเจกชนทุกคนในรัฐ ทำให้สำนึกทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นเป็นสำนึกที่ให้ความสำคัญแก่บทบาทของมหาบุรุษเป็นอย่างสูง

การที่ข้าราชการและสามัญชนมีความสำนึกเชิงปัจเจกชนเกิดขึ้น เมื่อประกอบเข้ากับความคิดที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถ่ายทอดปลูกเร้า เช่นความคิดเรื่อง "ชาติ" หรือความคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองอันมีความคิดทางเวลาที่เปลี่ยนแปลงมาเป็นพื้นฐาน ใ้ทำให้ข้าราชการและราษฎรมีความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ประวัติศาสตร์จากเดิมที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ถ่ายทอด-ปลูกฝังไว้ ความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ประวัติศาสตร์นี้มีสาระสำคัญคือ เห็นว่าสามัญชนก็มีส่วนในการ "กำหนด" วิธีประวัติศาสตร์ให้ชาติดำเนินก้าวหน้ามาไม่ใช่แต่เฉพาะพระมหากษัตริย์เท่านั้น

ด้วยการรับรูประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงมานี้เอง จึงส่งผลให้ข้าราชการ
 และสามัญชนนั้นมีความสำนึกว่าตนเองก็มีส่วนที่จะ "กำหนด" ความเปลี่ยนแปลงที่จะ
 นำความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชาติต่อไปในอนาคต สำนักทางประวัติศาสตร์นี้ได้ผลักดัน
 ให้ข้าราชการและสามัญชนแสดงออกซึ่งความคิดเห็นและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ตนเอง
 เห็นว่าจะจะเป็นทางนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชาติ อย่างไรก็ตามการสนองตอบ
 ต่อการแสดงตนของข้าราชการและสามัญชนของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นไปตาม
 สำนักทางประวัติศาสตร์ของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี คือ ไม่เห็นความสำคัญ
 เพราะถือว่ามิใช่หน้าที่ของชนกลุ่มอื่นที่จะผลักดันวิถึประวัติศาสตร์ จึงทำให้การ
 แสดงตนตามสำนักทางประวัติศาสตร์ของข้าราชการและราษฎรนั้นเปลี่ยนรูปแบบไป
 จากการแสดงความคิดเห็นมาสู่ความต้องการ "เวที" และการยอมรับว่าตนเองมี
 สิทธิมีเสียงในการกำหนดความเปลี่ยนแปลงของสังคม และมาถึงความคิดเห็นว่า
 การปกครองขององค์อริปไตยแบบเดิมก็คขวางความเจริญก้าวหน้าของชาติในที่สุด
 อันนำมาสู่การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใน พ.ศ. 2475

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อสังเกตท้ายบท

ผลจากการวิจัยจนได้ข้อสรุปว่าความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์นั้นส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างไรดังกล่าวมานี้ทำให้สามารถตั้งเป็นข้อสังเกตเกี่ยวกับความพยายามของกลุ่มคนที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เป็นไปตามที่เขาเหล่านั้นคิดเชื่อและหวัง เช่น ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมของกลุ่มนักศึกษาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่เดิมมักจะสรุปว่าเป็นการรับความคิดมาร์กซิสต์ เลนินนิสต์ และเหมาอิลต์ ซึ่งในระยะหลังได้มีการยอมรับกันว่ากลุ่มนักศึกษาเหล่านั้นมีความคิดทางทฤษฎีต่าง ๆ นั้นน้อยมาก¹ ดังนั้นคำถามที่เกิดขึ้นก็คือพลังใดที่ผลักดันให้เขายอมเสียสละแม้กระทั่งชีวิตของตนเองให้แก่การเปลี่ยนแปลงสังคม หากทำการสำรวจหนังสือที่เขาเหล่านั้นอ่านอย่างแท้จริงจะพบว่าพลังทางภูมิปัญญาที่ผลักดันให้เขาเหล่านั้นกล้าหาญถึงกับสละทุกสิ่งไป ไม่ใช่ความคิดหรือทฤษฎีใด ๆ หากแต่เป็นความคิดหรือการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่ว่านักศึกษาคือกองหน้าประชาชนอันจะนำสังคมไปสู่สังคมที่ดีกว่า จึงไม่น่าประหลาดใจอันใดที่คำขวัญของเขาเหล่านั้นจะเน้นที่การผลักดันล่อประวัติศาสตร์ให้เคลื่อนที่ สมเกียรติ วันทะนะ เองก็สะท้อนความเชื่อของตนไว้ว่า " . . . ผมเองก็เป็นเหมือนคนอื่นหลาย ๆ คนที่เชื่อมั่นว่า แม่นมั่นคง กงล้อประวัติศาสตร์ ใครไม่อาจบังคับหมุนกลับหลัง แต่หมุนสู่สังคมนิยมยัง ให้เปี่ยมผ่องสันติภาพอาบโลกเลย. . ." ² และเมื่อภายหลังจากการเกิดวิกฤตทางความคิดในกลุ่มคนที่เคยเชื่อว่าตนเองเป็นผู้ "ผลักดัน" กงล้อประวัติศาสตร์ คนหนึ่งในกลุ่มดังกล่าวก็ได้สะท้อนสำนักทางประวัติศาสตร์อีกแบบหนึ่งขึ้นมา โดยปฏิเสธสำนักประวัติศาสตร์แบบเดิมด้วยคำกล่าววาระวัง "กงล้อประวัติศาสตร์จะทับหัวแม่ตีน" และได้สะท้อน

¹ เกษียร เตชะพีระ, "เส้นทางความคิดของขบวนการนักศึกษาไทยในรอบทศวรรษ 14 ตุลา : การปฏิวัติกระบวนทัศน์ 2 ครั้ง," วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 3:3 (มกราคม - มีนาคม 2527).

² สมเกียรติ วันทะนะ, "สองศตวรรษของรัฐและประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย," วารสารธรรมศาสตร์ 13 (กันยายน 2527): 185.

ความคิดทางเวลาแบบใหม่ที่มีได้เชื่อมั่นว่าชีวิตและสังคมจะดำเนินไปสู่ความก้าวหน้าเสมอไป พร้อมทั้งเริ่มมีคำถามและคำตอบใหม่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของชีวิตและสังคม³

สำนักทางประวัติศาสตร์ในช่วงสมัยใหม่นี้ก็มีผลผลักดันให้นักประวัติศาสตร์หลายท่านได้ "กระทำ" ในสิ่งที่ตนเองเชื่อ ดังเช่น ความเชื่อที่ว่ามนุษย์แม้มีความสามารถและมีศักยภาพที่จะกำหนดชีวิตตนเองแต่มนุษย์ก็ถูกหล่อหลอมจากสังคมที่เขาดำรงอยู่ดังปรากฏในงานเขียนประวัติศาสตร์จำนวนหนึ่งของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เขียนตำราที่เน้นให้ผู้ศึกษาหรือนักเรียนได้พัฒนาวิธีการรู้จักตัวเองและสภาพแวดล้อมทางสังคมซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กันเพื่อที่จะรู้ว่า "ภายใต้เงื่อนไขอะไรที่ทำให้มนุษย์ทำอะไรได้ และภายใต้เงื่อนไขอะไรที่มนุษย์ไม่สามารถทำอะไรได้. . ." ⁴ ซึ่งก็คือความพยายามที่จะผลักดันให้มนุษย์เรียนรู้ที่จะจัดการกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับโลกภายนอก และสามารถกำหนดวิถีชีวิตตนเองโดยไม่ถูก "ครอบงำ" จากผู้ใดหรือสถาบันใด ดังปรากฏคำขอร้องที่ว่า

. . . ขอร้องนึกเถียวเท่านั้น ขอเพียงมีเสรีภาพที่จะเข้าถึงข้อมูลได้อย่างกว้างขวางและไม่ถูกมิถุนเรนเคลือบแฝงโดยราชการ ขออย่าให้มีรัฐบาลโคมิอำนาจที่จะถูกกำหนดไควว่า ประวัติศาสตร์ที่ถูกท่องคืออะไร. . . แล้วเราก็คงมีปัญญาจะรู้ว่าเราควรจะมีสัมพันธ์กับข้อใดอย่างไรด้วยตัวของเราเอง. . . ⁵

³โปรดดู อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, บทวิจารณ์ เจตนา นาควิริยะ "ไม่มีศรัทธา ไม่มีอะไรลึนไหล," ถนนหนังสือ 4 (ตุลาคม 2529): 84-88.

⁴นิธิ เอียวศรีวงศ์, หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2524), หน้า 25.

⁵นิธิ เอียวศรีวงศ์, "พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ จากอีกแง่มุมหนึ่ง," ศิลปวัฒนธรรม 5 (พฤศจิกายน 2526): 45-46.

ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่ง กลไกของรัฐ เช่น โพรเทคชั่นก็ยังคุมมุ้งถ่ายทอด-ปลุกฝังภาพ
ประวัติศาสตร์ที่วางอยู่บนรากฐานสำนักทางประวัติศาสตร์แบบเดิมอยู่อย่างมั่นคง
ดังตัวอย่างที่ปรากฏ คือ

. . .ธรรมเนียมสถาปนาพระมหากษัตริย์ในประเทศไทยที่มีสืบมาเนิ่นนาน
นับพันปี ประวัติศาสตร์ไคบุงชี้ให้เราโค้ประจักษ์แล้วว่า พระเจ้าแผ่นดินคนไทย
นั้นเป็นของคู่กัน ในยามที่บ้านเมืองอยู่ในเวลาภยันตรายคับขัน พระมหากษัตริย์
ก็ทรงเป็นชคตียชาตินำทแกล้วทหารเขารบเพื่อความเป็นไท ในสมัยที่บ้านเมือง
เป็นปกติสุข ก็ทรงเป็นเจาชีวิคทำนุบำรุงบ้านเมืองใหรวงเรืองงคองาม ทรง
ประพฤติปฏิบัติแต่ตามคลองธรรมแห่งนีติราชประเพณี เป็นการประกาศ
พระบารมีสมเด็จพระบรมชรรมิกรมชาราชของชาติไทยให้ปรากฏเกริกไกรไปใน
ทิศานุทิศ. . .⁶

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶จุฬาสัมพันธ์, ข่าวจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 18 (กรกฎาคม 2530): 3.